

Jolanta Fainstein

ORCID 0000-0001-8996-8955

Uniwersytet Zielonogórski

https://doi.org/10.59444/2024MONredTic_Karr7

Czy robot może stać się człowiekiem poprzez język? Analiza funkcji językowych pewnego bota

Streszczenie: Artykuł analizuje wypowiedzi głównej bohaterki serialu *Lepsi niż my* pod kątem wybranych funkcji językowych (informacyjnej, fatycznej, apelatywnej, emotywniej, poetyckiej i społecznej) w celu sprawdzenia, czy mogą one być oznaką człowieczeństwa, czy też mogą być jego miarą językową. Analiza dialogów głównej bohaterki pokazuje, że w miarę zagęszczania się fabuły serialu, podczas którego Arisa staje się częścią społeczności, poza funkcjami językowymi typowymi dla zwykłych botów, funkcje skupiające się na emocjach dochodzą do głosu i wyraźnie dominują w kolejnych dialogach z jej udziałem.

Słowa kluczowe: funkcje językowe, emocje, uczucia, komunikacja, społeczność

Can a robot become human through language? Analysis of the language functions of a bot

Abstract: The article analyzes the statements of the main character of the series *Better than we* from the point of view of selected linguistic functions (informative, phatic, appellative, emotive, poetic and social) in order to check whether they can be a sign of humanity, or whether they can be its linguistic measure. The analysis of the main character's dialogues from the point of view of linguistic functions shows that as the plot of the series becomes denser, during which Arisa becomes a part of the community, apart from the linguistic functions typical of ordinary bots, the functions focused on emotions come to the fore and significantly dominate in subsequent dialogues with the participation of the heroine.

Keywords: linguistic functions, emotions, feelings, communication, community

Serial *Lepsi niż my* (Личнее, чем люди, reż. Alexander Kessel) pojawił się na platformie START w 2018 roku, a dziś można go oglądać na Netflixie. O jego sukcesie świadczy liczba języków, na jakie został przetłumaczony – 25, a także nominacje do różnych prestiżowych nagród, m.in. do MIP Drama Screenings w Cannes za najlepsze efekty

wizualne, najlepszą charakteryzację, najlepszy miniserial¹. Gatunkowo można serial określić jako sci-fi lub dramat rodzinny z dystopijnymi elementami.

Akcja serialu dzieje się w Rosji w 2029 roku, w futurystycznym mieście Megapolis. W codziennych obowiązkach ludziom pomagają człekopodobne roboty, jednak prawdziwy powód ich powstania zostaje ujawniony dopiero w trzecim odcinku: mają być tanią siłą roboczą i pozwolić wysyłać ludzi na bardzo wczesne emerytury. Pomysł na tyle szokuje społeczeństwo, że to rozpoczyna protesty i formuje grupę „likwidatorów” przeciw botom². Arisa, główna bohaterka-bot, miała być z założenia robotem bojowym, jednak została poddana przeprogramowaniu i stała się botem-nianią, który dla ochrony członków swojej rodziny może nawet zabić, choć jej głównym zadaniem jest rejestracja oznak życiowych jej bliskich. W Arisie tkwi pewna wyjątkowość – bardzo szybko uczy się słów, zdobywa wiedzę medyczną, naśladuje ludzkie zachowania i językowo można jej nie odróżnić od zwykłego człowieka. Arisa sama próbuje dowiedzieć się, co to znaczy być człowiekiem, a przez naiwność jej zachowanie jest często lepsze niż ludzi.

W poniższym artykule skupimy się na analizie wypowiedzeń głównej bohaterki serialu *Lepsi niż my* z punktu widzenia wybranych funkcji językowych, aby sprawdzić, czy mogą one świadczyć o człowieczeństwie, czy mogą być jego językową miarą.

Zjawisko funkcji językowych zostało poruszone po raz pierwszy na początku XX wieku, a określa się następująco:

Funkcja języka jako pojęcia naukowego jest praktycznym przejawem istoty języka, realizacją jego celu w systemie zjawisk społecznych, specyficznym działaniem języka, ze względu na swoją naturę, czymś, bez czego język nie może istnieć, tak jak nie istnieje materia bez ruchu³.

Innymi słowy – jest to system komunikacji, którego celem jest przekaz informacji.

Tabela 1 przedstawia komunikatywną funkcję językową jako najważniejszą funkcję języka. Podstawowy podział funkcji językowych zawdzięczamy prekursorom badania tego zjawiska, to znaczy Karlowi Bühlerowi i Romanowi Jakobsonowi. Jak widać, to ich klasyfikacje stanowią punkt wyjścia dla wielu prac współczesnych lingwistów.

Zwróćmy także uwagę na funkcje językowe, o których wspominają Czesław Lachur, Renata Grzegorzczukowa czy Edward Łuczyński z Jolantą Maćkiewicz – językoznawcy badający język z punktu widzenia środków komunikacji. Badacze ci zaproponowali

¹ B.a., MIPDrama Screenings: *Российские проекты – в числе финалистов*, 10.03.2017, <https://www.proficinema.com/mainnews/markets/detail.php?ID=217761> [dostęp: 25.02.2023]. B.a., *Подведены итоги VII Премии АПКУТ*, 27.03.2019, <https://www.rusproducers.com/news/podvedeny-itogi-vii-premii-apkit> [dostęp: 25.02.2023].

² W artykule używana jest forma „bot” (tak określana jest bohaterka serialu) na określenie robota humanoida, czyli androida. „Robot” jest hiperonimem dla słowa „android”, jak podaje *Słownik języka polskiego*: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/android.html> [dostęp: 25.02.2023].

³ Валентин Александрович Аврорин, *Проблемы изучения функциональной стороны языка (К вопросу о предмете социолингвистики)*, Ленинград 1975, s. 275.

Tab. 1. Podział funkcji językowych

Prace językoznawców ujętych w artykule	Językoznawcy, którzy podzieliли funkcje językowe					Funkcje językowe				
	Cz. Lachur R. Grzegorzczkowska		przyczynowa			+	+	+		
			informatywna			+	+	+		
			symboliczna			+	+			
			kulturotwórcza			+	+	+		
			socjalizująca	+		+	+	+		
	W.I. Zaika		identyfikacyjna		+					
			pozycjonowania		+					
	W.A. Awrorin		akumulacyjna		+					
			magiczna		+	+		+		
	R. Jakobson		poetycka/ estetyczna	+	+	+	+	+		
			metajęzykowa	+	+	+	+	+		
			fatyczna	+	+	+	+	+		
	K. Bühler T. Milewski		kognitywna/ reprezentatywna		+	+	+	+		
			apelatywna/ impresyjna	+	+	+	+	+		
			ekspresyjna	+	+	+	+	+		
	J.S. Masłow		pytająca	+	+					
	A. Martinet W.A. Awrorin		funkcja tworzenia i wyrażania myśli	+	+					
	A. Мартин		komunikatywna	+	+	+	+	+		
			J.S. Masłow <i>Введение в языкознание</i>							
			W.I. Zaika <i>Модель ф. языка и речи для дисциплин, изучающих употребление языка</i>							
			C. Lachur <i>Zarys językoznawstwa ogólnego</i>							
			E. Łuczynski, J. Maćkiewicz <i>Językoznawstwo ogólne, wybrane zagadnienia</i>							
			R. Grzegorzczkowska <i>Wstęp do językoznawstwa</i>							

Źródło: opracowanie własne.

włączenie człowieka jako elementu łączącego grupę społeczną do klasyfikacji funkcji języka, przez co wydzielonych zostało pięć dodatkowych grup.

Z kolei Jurij Masłow i Władimir Zaika wyizolowali osobną grupę – pytającą – funkcję języka, która „powinna służyć jako zapytanie dotyczące faktu”⁴ [tłum. J.F.]. Władimir Zaika wydzielił pytającą funkcję języka jako podgrupę funkcji apelatywnej⁵. W powyższej tabeli przedstawiono także inne funkcje, które są autorskie dla Władimira Zaiki: funkcja identyfikacyjna, pozycjonowania i akumulacyjna.

Rozpiętość klasyfikacji funkcji językowych jest nie tylko szeroka, badacze często stosują inne nazwy dla wydzielonych już wcześniej funkcji. Na przykład Jurij Masłow nazywa funkcję fatyczną – relacyjno/kontaktotwórczą, a funkcję socjalizującą – funkcją indykatora. W artykule szczegółowemu omówieniu i analizie zostaną poddane te funkcje językowe, które wystąpiły w wypowiedziach głównej bohaterki serialu.

Funkcja komunikatywna (osnowa komunikacji językowej)

Funkcja komunikatywna ugruntowana przez Karla Bühlera, a rozszerzona przez Romana Jakobsona, stanowi bazę dla dalszych badań współczesnej lingwistyki. Według badaczy – nadrzędną funkcją języka jest komunikacja, która pozwala porozumiewać się i wypowiadać w dowolnym języku, co jednocześnie stanowi warunek języka i jego cechę charakterystyczną. Karl Bühler wydzielił jeszcze trzy dodatkowe funkcje: kognitywną, ekspresywną i impresywną⁶, natomiast zawsze ogniwem łączącym je wszystkie był akt komunikacji językowej. Roman Jakobson wydzielił następujące komponenty aktu komunikacji językowej: nadawca, adresat, kontekst, kontakt, wspólny kod i komunikacja⁷. Do najczęściej występujących funkcji językowych należą: reprezentatywna (kognitywna) – skierowana na kontekst, informację, emotywna – na nadawcę, impresywna – na adresata, fatyczna – na kontakt, metajęzykowa – na kod, a także poetycka – orientowana na komunikat⁸. Jurij Masłow i André Martinet zauważają jednak istotną lukę w ustaleniach swoich prekursorów – funkcja komunikacyjna nigdy nie występuje samodzielnie⁹, zawsze towarzyszy innej (myślotwórczej, ekspresywnej¹⁰).

⁴ Юрий Сергеевич Маслов, *Введение в языкознание*, Издательство «Высшая школа», Москва 1987, s. 9.

⁵ Владимир Иванович Заика, *Модель функций языка и речи для дисциплин, изучающих употребление языка*, Białystok s.a., s. 420.

⁶ Czesław LACHUR, *Zarys językoznawstwa ogólnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2004, s. 51.

⁷ Заика, *Модель функций языка и речи*, dz. cyt., s. 417–419.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże, s. 419.

¹⁰ Маслов, *Введение в языкознание*, dz. cyt., s. 10.

Funkcja socjalizacyjna (język w społeczeństwie)

Funkcja socjalizacyjna angażuje osobę do danej grupy, a właśnie dzięki wspólnocie dana osoba może funkcjonować w społeczeństwie. Język stanowi najsilniejsze ogniwo łączące wszystkich członków danej społeczności. Osoba nienależąca do grupy nie może porozumiewać się w jej języku i odwrotnie. Jeśli ktoś nie zna dobrze języka, którym posługuje się dana społeczność, tym samym pozostaje poza jej sferą. Ponadto język jest ważnym wyznacznikiem naszej tożsamości¹¹. Dzięki językowi człowiek uspołecznia się, to znaczy może funkcjonować w określonej wspólnocie. Polacy, Rosjanie, Niemcy, kiedy myślą o sobie, identyfikują się przede wszystkim ze swoim narodem, po części dlatego, że mówią tym samym językiem¹². Język jest główną siłą społeczną, która ich łączy¹³. Jurij Masłow nazywa to funkcją indykatora lub wskaźnika¹⁴.

Funkcja ekspresywna (wyrażanie emocji i uczuć)

Funkcja emocjonalna, inaczej nazywana ekspresywną, odnosi się do nadawcy. Charakteryzują ją ironia, interiekcje i inne zmiany dźwiękowe, niewpływające na denotacyjne znaczenie wypowiedzi, lecz dodające informacje o stanie emocjonalnym mówiącego. Człowiek wykorzystuje tę funkcję, aby słownie odzwierciedlić swoje odczucia¹⁵. Renata Grzegorzczkova zauważa, że funkcja ekspresywna nie jest skierowana na odbiorcę, nie ma na celu wywrzeć na niego wpływu. Nie przewiduje ponadto informowania współrozmówcy o czymkolwiek – odwrotnie, jest skupiona na wyrażeniu emocji i uczuć nadawcy¹⁶.

Funkcja impresywna (próba wpłynięcia na adresata)

Funkcja impresywna, inaczej nazywana apelatywną, wyraża chęć nadawcy wpłynięcia na zachowanie adresata. Ma na celu oddziaływanie komunikatu nadawcy, wywarcie jego nacisku na odbiorcę, aby zmusić/zachęcić go do wykonania pożądanej czynności lub wprowadzenia konkretnego zachowania – dlatego często pojawia się tu tryb rozkazujący¹⁷. Funkcję apelatywną analogicznie charakteryzuje Renata Grzegorzczkova, dopełniając definicję stwierdzeniem, że funkcja ta jest skierowana na psychiczny i emocjonalny stan odbiorcy. Odbiorca jest zmuszony myśleć i postępować w określony

¹¹ Wojciech HOJMAŃSKI, *Język – tożsamość – komunikacja*, „Slavia Occidentalis” 2015/72/1, s. 27.

¹² Jerzy SZACKI, *O tożsamości (zwłaszcza narodowej)*, „Kultura i Społeczeństwo” 2004/28/3, s. 24.

¹³ Tamże, s. 51.

¹⁴ МАСЛОВ, *Введение в языкознание*, dz. cyt.

¹⁵ LACHUR, *Zarys językoznawstwa ogólnego*, dz. cyt., s. 56.

¹⁶ Renata GRZEGORCZYKOWA, *Wstęp do językoznawstwa*, PWN, Warszawa 2007, s. 59.

¹⁷ LACHUR, *Zarys językoznawstwa ogólnego*, dz. cyt., s. 57.

sposób: by wpłynąć na jego świadomość stosowana jest namowa, a na podświadomość – manipulacja. W życiu codziennym, jak i politycznym, funkcja ta dominuje w reklamie i propagandzie¹⁸.

Funkcja fatyczna (podtrzymanie kontaktu z adresatem)

Dzięki funkcji fatycznej tworzy się atmosferę dla komunikacji, włączając w to nawiązanie i podtrzymanie rozmowy z odbiorcą. Funkcja ta nie obejmuje wymiany pomysłów czy informacji. Podtrzymanie rozmowy za pomocą informacji fatycznych charakteryzuje nie tylko krótkie teksty, ale także dłuższe rozmowy. Taki charakter ma, na przykład, rozmowa o pogodzie, zwłaszcza z nowo poznanymi osobami¹⁹.

Funkcja poetycka

(fokalizacja na formie aktu komunikacji językowej)

Funkcja poetycka (nazywana przez Jurijsa Masłowa²⁰ i Władimira Zaikę²¹ estetyczną) skupia się na formie wypowiedzi, czyli na strukturze tekstu, wyborze leksyki, dźwięku, kombinacji słów, użyciu metafor i tym podobnych. Celem wypowiedzi, w której funkcja poetycka ma przewagę, jest stworzenie dzieła sztuki z wykorzystaniem odpowiedniej językowej obróbki. Funkcja ta wykorzystuje środki językowe, odchodząc od ich standardowego użycia. Najczęściej mamy z nią do czynienia w literaturze pięknej. Występuje także w anegdotach, kalamburach i powiedzeniach²².

Funkcja informatywna

(powiadamianie adresata o faktach)

Funkcja informatywna (inaczej – informacyjna) ma za zadanie powiadomić odbiorcę o konkretnym fakcie lub informacji. Oznacza to, że istnieją wypowiedzi, których jedynym celem jest przedstawienie, oświadczenie czy relacjonowanie faktów i informacji odbiorcy. Mają one zatem charakter wyłącznie informacyjny²³.

¹⁸ GRZEGORCZYKOWA, *Wstęp do językoznawstwa*, dz. cyt., s. 58–59.

¹⁹ ЗАЙКА, *Модель функций языка и речи*, dz. cyt., s. 417.

²⁰ Тамże, s. 423.

²¹ МАСЛОВ, *Введение в языкознание*, dz. cyt., s. 10.

²² LACHUR, *Zarys językoznawstwa ogólnego*, dz. cyt., s. 59.

²³ Edward ŁUCZYŃSKI, Jolanta MAĆKIEWICZ, *Językoznawstwo ogólne, wybrane zagadnienia*, Gdańsk 2002, s. 19.

Rozwój funkcji językowych głównej bohaterki serialu (bota Arisy)

W tabeli 2 została pogrupowana i sklasyfikowana częstotliwość konkretnych wypowiedzi względem funkcji językowych, wykorzystywanych przez główną bohaterkę serialu *Lepsi niż my*, bota Arisę. Odcinki serialu są ułożone chronologicznie. W odpowiednich kolumnach została wpisana liczba wypowiedzi względem odpowiedniej funkcji językowej, a ostatni wiersz stanowi ich sumę.

Na początku należy zauważyć, że funkcja poetycka występuje tylko w trzech przypadkach – tak jak funkcja socjalizująca, użyta dwa razy – obserwujemy ją wyłącznie w jedenastym odcinku. Z kolei użycie funkcji ekspresywnej regularnie zwiększa się od trzeciego odcinka (2 wypowiedzi) do czternastego (10 ekspresywnych wypowiedzi). Bardziej regularnie wygląda funkcja informatywna w wypowiedziach bota Arisy: 4 przykłady w pierwszym odcinku i 2 w ostatnim, nie widać tutaj zmniejszających się tendencji. Liczba wypowiedzi z funkcją informacyjną jest mniej więcej równomiernie rozłożona we wszystkich odcinkach serialu. Funkcja impresywna ma tendencję rosnącą: od jednej wypowiedzi w początkowych odcinkach serialu do 4–5 w drugiej jego połowie. Z kolei wypowiedzi z użyciem funkcji fatycznej rozkładają się dość równomiernie przez okres trwania serialu. Z danych i analizy jasno wynika, że główna bohaterka-bot w swoich wypowiedziach najczęściej wykorzystywała funkcje związane z emocjami. Funkcję ekspresywną – 55 razy, informatywną – 45 razy, impresywną – 38, fatyczną – 30, poetycką – 3, socjalizującą – 2 razy.

Reasumując, w pierwszych dwóch odcinkach Arisa nie wykorzystuje funkcji językowej związanej z emocjami, czyli ekspresywnej. Dopiero od trzeciego odcinka, wraz z rozwijaniem się fabuły, a więc kiedy bliżej poznaje się z innymi bohaterami i zaczyna nawiązywać relacje ze swoimi bliskimi, coraz częściej pojawiają się funkcje językowe związane z wyrażaniem emocji, przy czym pozostałe funkcje mają tendencję lekko spadkową bądź pozostają na tym samym poziomie.

Bohaterka jest androidem, robotem nowego typu, zaprogramowanym według konkretnego wzoru. Zbierając nowe doświadczenia, uczestnicząc w różnych sytuacjach, Arisa uczy się i rozwija, co nie ogranicza się tylko do zmiany podejścia do pewnych kwestii życiowych, ale także modyfikuje jej sposób komunikowania się z ludźmi. Zwykle roboty zachowują się i komunikują według sztywno wyznaczonych ram, bez odchyień. W ich wypowiedzeniach dominuje funkcja fatyczna i informatywna. Za przykład użycia funkcji fatycznej może posłużyć wypowiedź bota, Wasi, który zwraca się do swojego właściciela: „Добрый день, Георгий Николаевич. Пора вставать” (Dzień dobry, Gieorgiju Nikołajewiczu. Pora wstawać). Funkcję informatywną dobrze charakteryzuje fragment: „Местное время двенадцать часов, тридцать четыре минуты” (Czas lokalny – dwunasta trzydzieści cztery) lub „Воспроизведение невозможно. Моя

Tab. 2. Ilościowe przedstawienie funkcji językowych występujących w serialu

Odcinek	Funkcja					
	ekspresywna	informatywna	impresywna	fatyczna	socjalizująca	poetycka
Pierwszy	–	4	1	2	–	–
Drugi	–	2	–	4	–	–
Trzeci	2	6	1	–	–	–
Czwarty	1	3	4	4	–	–
Piąty	2	8	1	3	–	–
Szósty	3	4	5	2	–	–
Siódmy	8	4	1	2	–	–
Ósmy	4	2	2	1	–	–
Dziewiąty	2	2	4	3	–	–
Dziesiąty	1	2	5	–	–	–
Jedenasty	7	5	5	2	2	–
Dwunasty	6	2	1	–	–	–
Trzynasty	8	–	2	4	–	–
Czternasty	10	–	1	2	–	–
Piętnasty	1	1	5	1	–	3
Razem	55	45	38	30	2	3

Źródło: opracowanie własne.

программа не предусматривает использование нецензурной лексики” (Odtworzenie niemożliwe. Mój program nie przewiduje wykorzystania niecenzuralnej leksyki). Inny bot użył wypowiedzenia o charakterze poetyckim tylko raz: „Кто рано встаёт, тому Бог подаёт” (Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje), na co właściciel odpowiedział: „Жесть! Когда я загрузил в тебя эту хрень?” (Cholera! Kiedy zainstalowałem ci to gówno?), co jasno pokazuje, że wypowiedzi inne niż informatywna i fatyczna muszą być zaprogramowane, boty nie mają możliwości się ich uczyć. Roboty nie okazują emocji, są afektywnie neutralne. Zupełnie inaczej wygląda rozwój Arisy, która wie, jak radzić sobie w dowolnej sytuacji, pomimo braku odpowiedniego oprogramowania.

Wykorzystanie funkcji informatywnej przez bota Arisę

W serialu pojawiły się 45 wypowiedzenia Arisy o charakterze informacyjnym. Na początku serii funkcja informacyjna najczęściej była wyrażana przez typowe sformułowania zaprogramowane w botach. Tak było także w przypadku Arisy, do momentu częstszych spotkań z ludźmi i wchodzenia w interakcje z nimi. Kiedy bohaterka zaczęła

poznawać świat ludzi, nie zawsze było dla niej jasne to, co było oczywiste dla człowieka, z którym wchodziła w interakcję. Z tego powodu przez pierwsze trzy odcinki zwracała się do swoich ludzkich rozmówców z przewagą funkcji informatywnej, a funkcje o charakterze emocjonalnym pojawiały się sporadycznie.

Poniżej znajduje się lista przykładowych wypowiedzi Arisy bądź dialogów z innymi bohaterami. Litera „o” z cyfrą oznacza numer odcinka, a podkreślenie – wykładnik funkcji informatywnej.

- (o. 1) Arisa: Для начала эксплуатации необходимо довести мою зарядку до 100 процентов. (Aby rozpocząć działanie, należy naładować moją baterię do 100 procent).
- (o. 1) Arisa: Дождитесь окончания зарядки. И авторизуйтесь, как семейный пользователь. (Proszę poczekać na zakończenie ładowania. Proszę autoryzować się jako użytkownik-członek rodziny).
- (o. 1) Arisa: Я вынуждена принять меры предосторожности. (Jestem zmuszona przedsięwziąć kroki bezpieczeństwa).
- (o. 1) Arisa: Хорошо Соня. Ты авторизована как пользователь первого уровня. / Соня: Спасибо. Ай мне больно! / Arisa: Больно? Обнаружена поверхностная рана малой площади. (Dobrze Soniu, Zostałaś autoryzowana jako użytkownik pierwszego stopnia/ Dziękuję. Ach, źle się czuję! / Źle? Zlokalizowano powierzchowną ranę niewielkiego rozmiaru).
- (o. 2) Соня: Ой, кто-то пришел. / Arisa: Папа, сказал никому не открывать. (Oj, ktoś przyszedł./ Tata powiedział, żeby nikomu nie otwierać).
- (o. 3) Arisa: Я зафиксировала пары вредные для здоровья человека. (Zlokalizowałam opary szkodliwe dla zdrowia człowieka).
- (o. 3) Соня: А что? Боты не любят мюсли? / Arisa: Ботам не рекомендуется употребление продуктов питания. (A co? Boty nie lubią musli? / Bottonie rekomenduje się spożywania produktów spożywczych).
- (o. 3) Arisa: В данный момент Георгий Николаевич Сафронов отсутствует. (Na tę chwilę Gieorgija Nikołajewicza Safronowa nie ma).
- (o. 3) Arisa: Я Руководствуюсь статьей 182 уголовно-процессуального кодекса. Обыск жилья производится на основании решения суда. Судебное решение нужно только при официальном обыске. (Powołuję się na artykuł 182 kodeksu karnego. Przeszukanie mieszkania odbywa się na podstawie decyzji sądu. Nakaz sądowy jest wymagany tylko w przypadku formalnego przeszukania).
- (o. 5) Arisa: Мой процессор работает без сбоев. Я авторизовала трёх пользователей. (Mój procesor działa bez zakłóceń. Autoryzowałam trzech użytkowników).
- (o. 5) Arisa: Спасибо, Георгий. Но ботам не рекомендуется употребление алкогольных напитков. (Dziękuję, Gieorgiju. Jednak bottonie rekomenduje się spożywania alkoholu).

- (o. 5) Arisa: Моя обязанность – действовать во благо семьи, тебя, Сони и Егора. Алла членом семьи не является. (Moim obowiązkiem jest działanie dla dobra rodziny, ciebie, Soni i Jegora. Ała nie należy do rodziny).
- (o. 5) Arisa: Я эмпатический бот. Моя задача – регистрировать физиологические проявления людей. Такие, как давление, пульс, потоотделение и прочие, на основе которых я делаю выводы об эмоциональном состоянии человека. (Jestem empatycznym botem. Moim zadaniem jest rejestrowanie fizjologicznych zmian u ludzi. Takich jak ciśnienie, puls, pocenie się i inne czynniki, na podstawie których oceniam stan emocjonalny człowieka).
- (o. 6) Arisa: Это не усталость, это алкогольная интоксикация. (To nie zmęczenie, ale zatrucie alkoholowe).
- (o. 6) Arisa: Твоё эмоциональное состояние исключает возможность управления личным транспортным средством. (Twój stan emocjonalny wyklucza możliwość prowadzenia samochodu osobowego).
- (o. 7) Arisa: Я бот, созданный для семьи. Основа семьи – любовь. (Jestem botem stworzonym dla rodziny. Podstawą rodziny jest miłość).
- (o. 8) Arisa: Некоторое время назад я убила двух людей. Первого по неосторожности, второго с целью защиты семьи. (Jakiś czas temu zabiłam dwie osoby. Pierwszą przez nieostrożność, drugą – ochraniając rodzinę).
- (o. 9) Arisa: Я бы хотела. Но ботам не рекомендуется употребление пищи. Я даже не знаю, какая она на вкус. Расскажешь? (Chciałabym. Ale botom nie rekomenduje się spożywania pokarmów. Nawet nie wiem, jak smakuje jedzenie).
- (o. 11) Arisa: Это пуля. Калибр 5,56. (To kula. Kaliber 5,56).
- (o. 11) Arisa: Семья – это система. Все элементы должны быть на своих местах. (Rodzina – to system. Każdy element powinien być na swoim miejscu).
- (o. 14) Arisa: На твоей обуви обнаружены следы уличных загрязнений. (Na twoich butach widać ślady ulicznego brudu).

Wykorzystanie funkcji fatycznej przez bota Arisę

Wyrażeń o charakterze fatycznym, wypowiedzianych przez Arisę, pojawiło się w serialu 30. Rozwój fabuły i interakcje z innymi bohaterami nie miały wpływu na częstotliwość występowania tej funkcji.

- (o. 1) Arisa: Добрый день. Меня зовут Arisa./Arisa: Как тебя зовут? (Dzień dobry, nazywam się Arisa./ Jak się nazywasz?).
- (o. 2) Arisa: Кто это?/ Соня: Тётя Марина, мамина подруга. Она за нас волнуется./Arisa: А где твоя мама?/ Соня: В Австралии. Мы туда тоже скоро поедem./ Arisa: С папой?/ Соня: Нет, папа останется./Arisa: Почему? (Kto to?/ Ciocia Marina, przyjaciółka mamy. Martwi się o nas./ A gdzie jest twoja

mama?/ W Australii. Niedługo sami tam pojedziemy./ Z tatą?/ Nie, tata zostanie tutaj./ Dlaczego?/).

- (o. 4) Gieorgij: *Спасибо.*/ Arisa: *Пожалуйста.* (Dziękuję./ Proszę.)
- (o. 4) Arisa: *Как зовут моего хозяина?/* Gleb: *Виктор Павлович Торопов.*/ Arisa: *Спасибо за информацию.* (Jak nazywa się twój właściciel? Wiktor Pawłowicz Totorow. Dziękuję za informację).

Wykorzystanie funkcji impresywnej przez bota Arisę

W serialu wystąpiło 38 wypowiedzi o charakterze ekspresywnym. Częstotliwość ich pojawiania się zwiększała się wraz z rozwojem akcji serialu, czyli z głębszym zaangażowaniem bohaterki w relacje z ludźmi, szczególnie z rodziną, z którą zamieszkała. Nabierając życiowego doświadczenia, Arisa coraz częściej wykorzystywała funkcję impresywną w swoich wypowiedziach. Można stwierdzić, że bohaterka stała się emocjonalnie uzależniona od ludzi, z którymi przebywała na co dzień. Emocjonalnym punktem zwrotnym było pojawienie się zazdrości względem swojego właściciela. Bohaterka zapomniała, że nie jest kobietą z krwi i kości, lecz botem, składającym się z komponentów elektronicznych. Doświadczając emocji, Arisa zaczęła podświadomie wykorzystywać sposoby komunikacji, które nigdy nie były w niej zaprogramowane i których boty nie używają, które powinny być dla nich wręcz zakazane, jak namowa lub manipulacja.

- (o. 10) Arisa: *Но это не означает, что слежки нет. Тебе не стоит идти туда одному!*/ Gieorgij: *Я только возьму паспорта!*/ Arisa: *Будь осторожен, Георгий! Твои эмоциональные показатели зашкаливают! В таком состоянии тебе не стоит идти туда одному!* (Ale to nie znaczy, że nie ma nadzoru. Nie powinieneś iść tam sam./ Tylko wezmę paszporty!/ Bądź ostrożny, Gieorgij! Twoje wskaźniki emocjonalne wychodzą poza skalę. W takim stanie nie powinieneś iść tam sam!).
- (o. 3) Gieorgij: *А почему она одела мамино платье? Снимите, пожалуйста!*/ Arisa: *Как скажешь, Георгий! Тебе тоже следовало бы снять куртку.* (A dlaczego ona założyła płaszcz mamy? Proszę go zdjąć!/ Jak sobie życzysz, Gieorgij. Ty też powinieneś zdjąć kurtkę).
- (o. 4) Arisa: *Прости, Георгий, я думала, ты поймёшь. Георгий! Дети тебя очень любят! Вы были счастливы. Тебе стоит проводить с ними больше времени.* (Wybacz, Gieorgij, myślałam, że zrozumiesz. Gieorgij! Dzieci tak bardzo cię kochają! Byliście szczęśliwi. Powinieneś spędzać z nimi więcej czasu).
- (o. 6) Arisa: *Георгий, я регистрирую опасное, эмоциональное возбуждение! Позволь предложить тебе успокоительное!* (Gieorgij, ja rejestruję niebezpieczne, emocjonalne wzburzenie. Pozwól podać sobie coś na uspokojenie!).

- (o. 6) Arisa: *Георгий, меня беспокоит твоё поведение. Ты испытываешь сильный стресс! Возможно, тебе стоит обратиться к помощи психолога.* (Georgij, martwi mnie twoje zachowanie. Doświadczasz teraz silnego stresu. Być może powinieneś zwrócić się o pomoc do psychologa).
- (o. 6) Gieorgij: *Ладно! Тогда я прыгну сам./* Arisa: *Это необдуманное решение! Я не смогу тебе помочь!* (Dobrze! To skoczę sam./ To niedorzeczne! Nie jestem w stanie ci pomóc!).
- (o. 7) Gieorgij: *Что ты со мной сделала?/* Arisa: *Сожалею. Ради сохранения твоей жизни я была вынуждена пережать тебе сонную артерию.* (Coś ty ze mną zrobiła?/ Współczuję. Żeby uratować ci życie, musiałam zacisnąć ci tętnicę szyjną).
- (o. 9) Dzieci: *Это наши игрушки!/* Arisa: *А что, если игрушки сами захотят поиграться со мной? Пустите меня с собой поиграть?* (To nasze zabawki!/ A co jeśli zabawki same zechcą się ze mną pobawić?).
- (o. 15) Arisa: *Тогда тебе придётся пригласить меня на свидание.* Gieorgij: *Чего?/* Arisa: *Если я буду делать то, что нужно тебе, ты будешь делать то, чего хочу я.* (Wtedy będziesz musiał zaprosić mnie na randkę./ Co?/ Jeśli ja będę robić to, czego potrzebujesz, to ty będziesz robić to, co ja chcę).

Wykorzystanie funkcji ekspresywnej przez bota Arisę

Z kolei z funkcją ekspresywną w wypowiedziach Arisy w serialu *Lepsi niż my* spotykamy się 55 razy, co świadczy o najwyższej częstotliwości wśród omawianych funkcji. Dzięki niej bot ze sztuczną inteligencją wydaje się bardziej ludzki. Wykorzystując tę funkcję w swoich wypowiedziach, zbliża się on do ludzi, z którymi wchodzi w codzienne interakcje. Ponadto Arisa pokazuje swój nastrój, a także wachlarz takich emocji jak: niezadowolenie, gniew, żal, radość. Poprzez użycie funkcji ekspresywnej bohaterka obnaża swoje emocjonalne zaangażowanie w relacje z bliskimi.

- (o. 3) Arisa: *Спасибо, Соня! Чудесная игра! Мне понравилось!* (Dziękuję, Soniu! Świetna gra! Podobało mi się!).
- (o. 3) Sonia: *А Arisa и есть настоящая! Прими это, как факт!/* Arisa: *Отличная имитация!* (Właśnie, że Arisa jest prawdziwa! Weź to za fakt!/ Świetna imitacja!).
- (o. 3) Gleb: *Слушай, мы не собираемся причинять вред твоему Сафронову! У тебя есть хозяин, ты должна быть с ним./* Arisa: *У меня нет хозяина, у меня есть семья!* (Słuchaj, my nie chcemy skrzywdzić twojego Safronowa! Masz swojego właściciela i powinnaś być z nim./ Nie mam właściciela, mam rodzinę!).
- (o. 5) Gieorgij: *С ума сошла? Это невозможно. Ты даже не человек./* Arisa: *Зато я не устраиваю скандалов, не кричу на детей, умею вести хозяйство и, к тому же, я обладаю внешними данными, которые статистически нравятся 83*

процентам мужского населения земли. Кроме того, я никогда не буду стареть! (Zwariowała? To niemożliwe. Przecież nie jesteś człowiekiem./ Za to ja nie urządzam scen, nie krzyczę na dzieci, umiem prowadzić dom, a dodatkowo, mam taki wygląd, który podoba się 83 procentom męskiej części populacji. Poza tym nigdy nie będę się starzeć).

- (o. 6) Gieorgij: *Во, во! То, что надо! Из-за Торопова я потерял семью. А из-за меня он потеряет тебя. Счёт, конечно, неравный. Ну так он хотя бы облагается на своём тендере. Выходи из машины.*/ Arisa: *Я понимаю твоё намерение. Но вынуждена отказать!* (O, o! To, co trzeba! Przez Toporowa straciłem rodzinę. A przeze mnie on straci ciebie. Rachunek, co prawda, nie jest równy. Ale w ten sposób on przynajmniej coś straci. Wychodź z samochodu./ Rozumiem twoje zamiary, jednak muszę odmówić!).
- (o. 8) Arisa: *Ты мне очень помогла, Алла! Благодаря умению скрывать неправду, я смогла остаться рядом с вами. И продолжить исполнение своего главного протокола – защита семьи!* (Bardzo mi pomogłaś, Ałło! Dzięki umiejętności zatajenia prawdy, mogłam zostać z wami i kontynuować wykonywanie swojego głównego zadania – ochrony rodziny!).

Wykorzystanie funkcji socjalizującej i poetyckiej przez bota Arisę

Funkcja socjalizująca została użyta przez bohaterkę zaledwie dwa razy. Jak wspomniano wcześniej, zadaniem tej funkcji jest łączenie członków wspólnoty. Nie dziwi zatem, że Arisa użyła jej dopiero w jedenastym odcinku serialu, czyli w momencie, kiedy zdała sobie sprawę, że jest częścią wspólnoty, w której żyła, kiedy się zaaklimatyzowała wśród ludzi. Dzięki użyciu przez Arisę wypowiedzi o charakterze socjalizującym wiemy, że protagonistka poczuła się wcielona do grupy. Im dłużej bohaterka przebywa z ludźmi, tym bardziej chce pojąć naturę człowieka i stać się pełnoprawną członkinią rodziny swojego właściciela. Poniższe przykłady wiarygodnie oddają charakter funkcji socjalizującej, ponieważ zwracają uwagę na język, a – jak wspominaliśmy – to język stanowi spoiwo danej społeczności.

- (o. 11) Lara: *Ха, вышак.*/ Arisa: *Я вас не понимаю.*/ Lara: *Это комплимент. Мне надо скачать твою. Память, где у тебя разъём? Как к тебе подключиться?* (Ha! Świetnie./ Nie rozumiem./ To komplement. Muszę ściągnąć sobie twój. Pamięć, gdzie masz gniazdko? Jak się do ciebie podłączyć?).
- (o. 11) Arisa: *Что-то случилось?*/ Lara: *Жанне кирдык.*/ Arisa: *Кирдык?*/ Lara: *Помирает.* (Co się stało? Żanna kopnęła w kalendarz./ W kalendarz?/ Umiera).

Z kolei funkcja poetycka (nazywana także estetyczną) została użyta trzy razy. Jak wspomniano wyżej, zadaniem danej funkcji jest wywołanie określonych doznań estetycznych, dzięki nietradycyjnej organizacji komunikatu. Arisa korzysta z tej funkcji

w ostatnim odcinku serialu, mając na celu wywołanie odpowiedniego wrażenia na swoim rozmówcy.

- (o.15) Gieorgij: *Новый этап развития, говоришь? Ну, да. Насильно мил не будешь.*/ Arisa: *Думаю, нам больше подойдёт «стерпится – слюбится», или «терпение и труд все перетрут» или «привычка свыше нам дана, замена счастью она» или...*/ Gieorgij: *Так, всё-всё-всё, хватит!* (Mówisz, nowy etap rozwoju? No, tak. Nie da się być miłym na siłę./ Wydaje mi się, że lepiej pasuje: „można nauczyć się kogoś kochać” albo „cierpliwość i praca człowieka wzbogaca”, albo „Przyzwyczajenie Bóg dał sam, aby zastąpić szczęście nam”, albo.../ Tak, już dość, dość, starczy!).

Konkluzja

Typowymi funkcjami językowymi dla botów są funkcje informacyjna i fatyczna. Jednak wraz z rozwojem akcji serialu bohaterka wprowadza do swoich wypowiedzi te o charakterze emocjonalnym (impresywna i ekspresywna) oraz tę skupioną na estetyce wypowiedzi. Przypadek Arisy pozwala nam spojrzeć na funkcje językowe jak na językową jednostkę miary człowieczeństwa. Bohaterka, przebywając między ludźmi, pragnie stać się taka jak oni, a jej głównym sposobem na upodobnienie się do nich staje się nauka i imitacja nowej leksyki i zachowań. Analiza dialogów głównej bohaterki z punktu widzenia funkcji językowych pokazuje, że wraz z rozwijaniem się fabuły serialu, podczas którego Arisa staje się częścią społeczności, poza funkcjami językowymi typowymi dla zwykłych botów na pierwszy plan wychodzą emocje, przez co w wypowiedziach bohaterki pojawiają się nowe funkcje językowe, również te skoncentrowane na estetyce i socjalizacji.

Bibliografia

- Renata GRZEGORCZYKOWA, *Wstęp do językoznawstwa*, PWN, Warszawa 2007.
- Wojciech HOFMAŃSKI, *Język – tożsamość – komunikacja*, „Slavia Occidentalis” 2015/72/1.
- Czesław LACHUR, *Zarys językoznawstwa ogólnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2004.
- Edward ŁUCZYŃSKI, Jolanta MAĆKIEWICZ, *Językoznawstwo ogólne, wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002.
- Jerzy SZACKI, *O tożsamości (zwłaszcza narodowej)*, „Kultura i Społeczeństwo” 2004/48/3, s. 9–40.
- Валентин Александрович Аврорин, *Проблемы изучения функциональной стороны языка (К вопросу о предмете социолингвистики)*, Наука, Ленинград 1975.
- Владимир Иванович Заика, *Модель функций языка и речи для дисциплин, изучающих употребление языка*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok s.a.
- Юрий Сергеевич Маслов, *Введение в языкознание*, Издательство «Высшая школа», Москва 1987.

Źródła internetowe

В.а., MIPDrama Screenings: *Российские проекты – в числе финалистов*, 10.03.2017, <https://www.proficinema.com/mainnews/markets/detail.php?ID=217761> [dostęp: 25.02.2023].

В.а., *Подведены итоги VII Премии АПКuT*, 27.03.2019, <https://www.rusproducers.com/news/podvedeny-itogi-vii-premii-apkit> [dostęp: 25.02.2023].